REZULTATUL CERCETĂRILOR EFECTUATE ASUPRA PICTURILOR MEDIEVALE ROMÂNEȘTI DE LA STREISÎNGEORGIU

OLIVIU BOLDURA, ȘERBAN ANGELESCU, MARIUS RĂDULESCU, GABRIELA MRUCZINSCHI

Biserica din Streisîngeorgiu, sat subordonat administrativ orașului Călan (jud. Hunedoara), se înscrie în ansamblul vechilor ctitorii românești din Țara Hațegului.

Cu ocazia cercetărilor arheologice a fost descoperită una din cele mai vechi picturi medievale românești, datată de inscripția de pe peretele de est al altarului la anul 1313.

Înaintea descoperirii amintite, se cunoștea existența în monument a unor picturi mai recente. Astfel, pe peretele interior al turnului-clopotniță din naos se află un tablou votiv a cărui pisanie amintește de ctitoria de la 1408 a cneazului Cîndreș și a soției sale Nistora. Pe stîlpii aceluiași turn, o altă inscripție datează o înnoire a picturii la anul 1743, iar în altar pe boltă, există o altă pictură de la 1848.

În contextul acestei situații complexe, abordarea lucrărilor de restaurare și punere în valoare a picturilor a făcut necesar un studiu amănunțit și sistematic al stratigrafiei murale.

Lucrările colectivului au început în anul 1976, cu o etapă de cercetare, în care ne-am propus identificarea cît mai exactă a tuturor suprapunerilor de pictură, tencuielilor de reparație și văruielilor succesive, deosebit de importante pentru cunoașterea istoriei monumentului. În acest scop, am elaborat o metodologie de sondaj stratigrafic care să permită culegerea și sistematizarea unui număr însemnat de informații.

În vederea completării studiilor directe efectuate prin sondaje am prelevat eșantioane cantitative și calitative pentru analize de laborator. Aceste analize microchimice, fizice și microsecțiuni transversale au fost realizate de către inginerul chimist Ion Istudor, care a obținut identificarea unor pigmenți, descrierea structurii diferitelor straturi de pictură și analiza suprapunerii acestora.

Ca urmare a cercetărilor stratigrafice, la finalul etapei din anul 1976 aveam o viziune de ansamblu asupra succesiunii în timp, repartizării și întinderii diferitelor straturi de pictură, cît și asupra unor faze intermediare (văruieli, tencuieli de reparație, zugrăveli). Sîntem în măsură să prezentăm un calendar al evenimentelor mai importante din istoria decorării monumentului :

1) **Înainte de 1313** — strat de tencuială aplicat direct pe zidărie.

Acesta are un aspect rugos, cu frecvente neregularități ale suprafeței ; se compune din var și nisip, 60% de granulație mare, și este acoperit cu un strat subțire de var. Stratul este în general acoperit cu o patină brună, în unele locuri apărînd și urme de carbonizări, gudroane, fum.

Prezența patinei și asemănarea de structură între acest strat și mortarul de zidărie ne determină să afirmăm că aceasta este tencuiala originală ce a fost aplicată odată cu construirea bisericii, cu cca 100 de ani înaintea suprapunerii stratului de pictură de la 1313 ; fapt confirmat și de rezultatul cercetărilor arheologice. Menționăm ca element important, existența pe suprafața acestei tencuieli a unor incizii ce se prezintă sub formă de cercuri secante, în interiorul cărora se observă urmele unor desene sau litere greu lizibile.

2) **1313.** Prima pictură datată de pisania din altar. Acest strat, avînd o grosime între 6 și 11 mm, se compune dintr-un intonaco de var cu urme de pleavă, un ușor glet de var la suprafață și o peliculă de culoare erodată cu urme de eflorescențe aderente.

3) **1408.** La această dată au avut loc unele modificări mai importante de arhitectură : construcția turnului-clopotniță înglobat în nava bisericii și probabil construcția sau transformarea bolții înalte a naosului.

A doua pictură este datată de pisania repictată în secolul al XVIII-lea, situată pe fața estică a turnului-clopotniță. Caracteristic pentru compoziția acestui strat este

https://biblioteca-digitala.ro

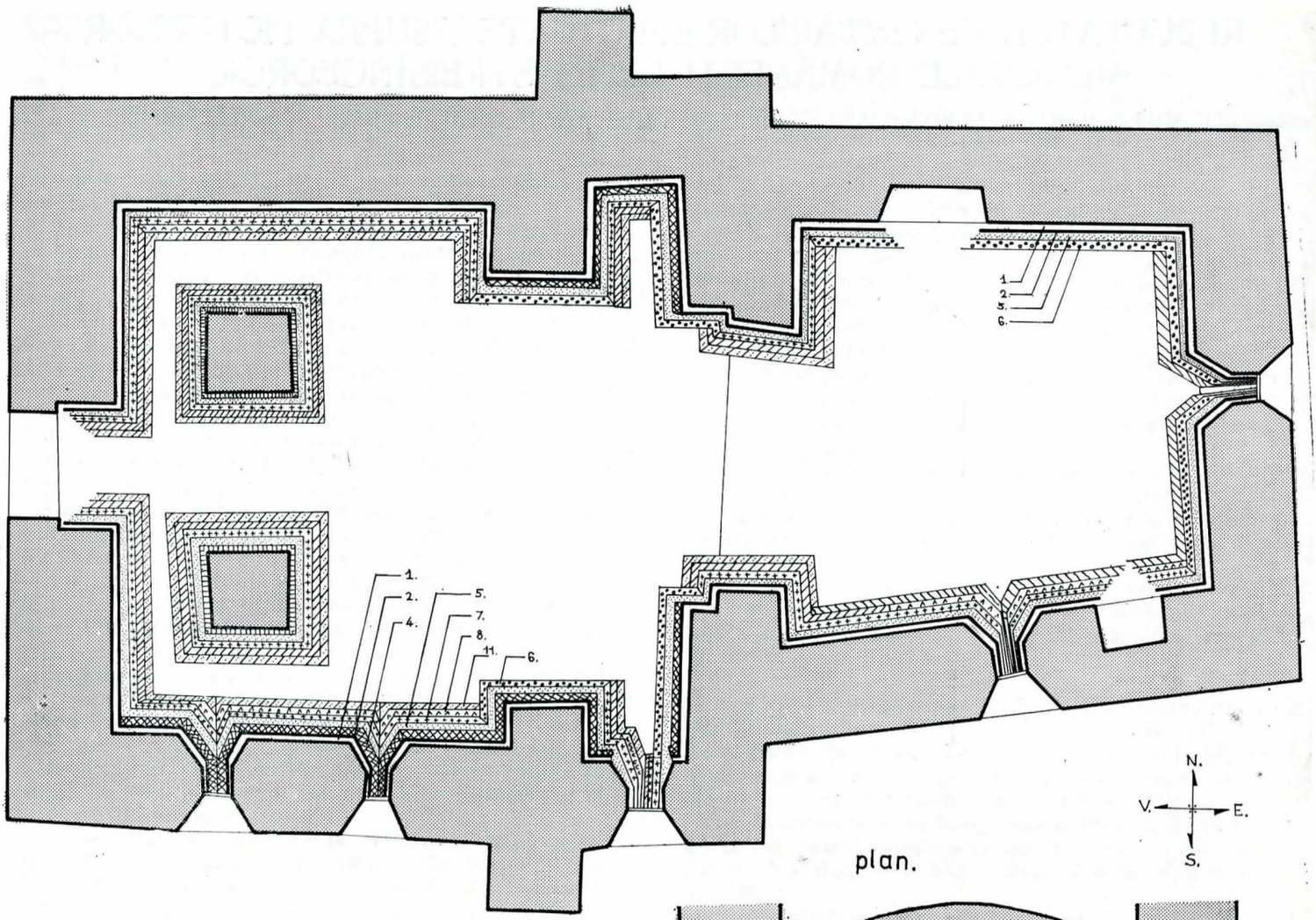

plan.

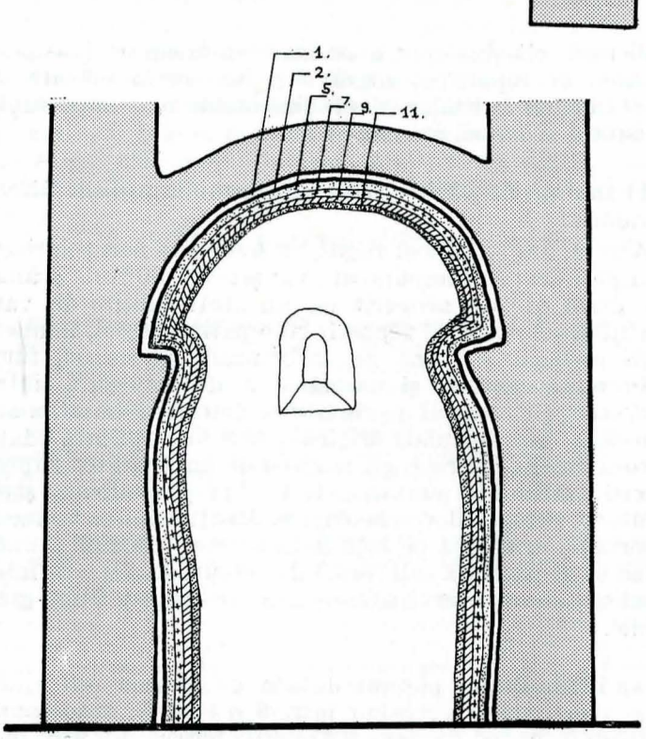

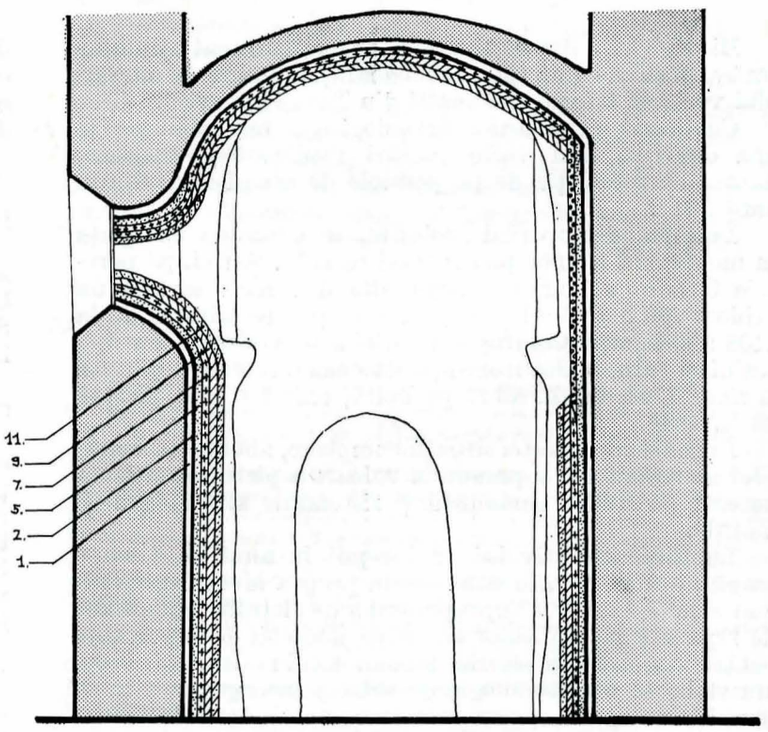

secțiuni transversale.

ARC TRIUMFAL.

ALTAR

LEGENDĂ

1—tencuială originală.

2—pictură 1313.

3—tencuială 1408.

4—pictură 1408.

5—reparații 1743.

6—pictură 1743.

7—văruieli 1743.

8—decorație pictată în jur de 1800.

9—văruieli în jur de 1800

10—pictură 1848

11—văruieli 1848

https://biblioteca-digitala.ro

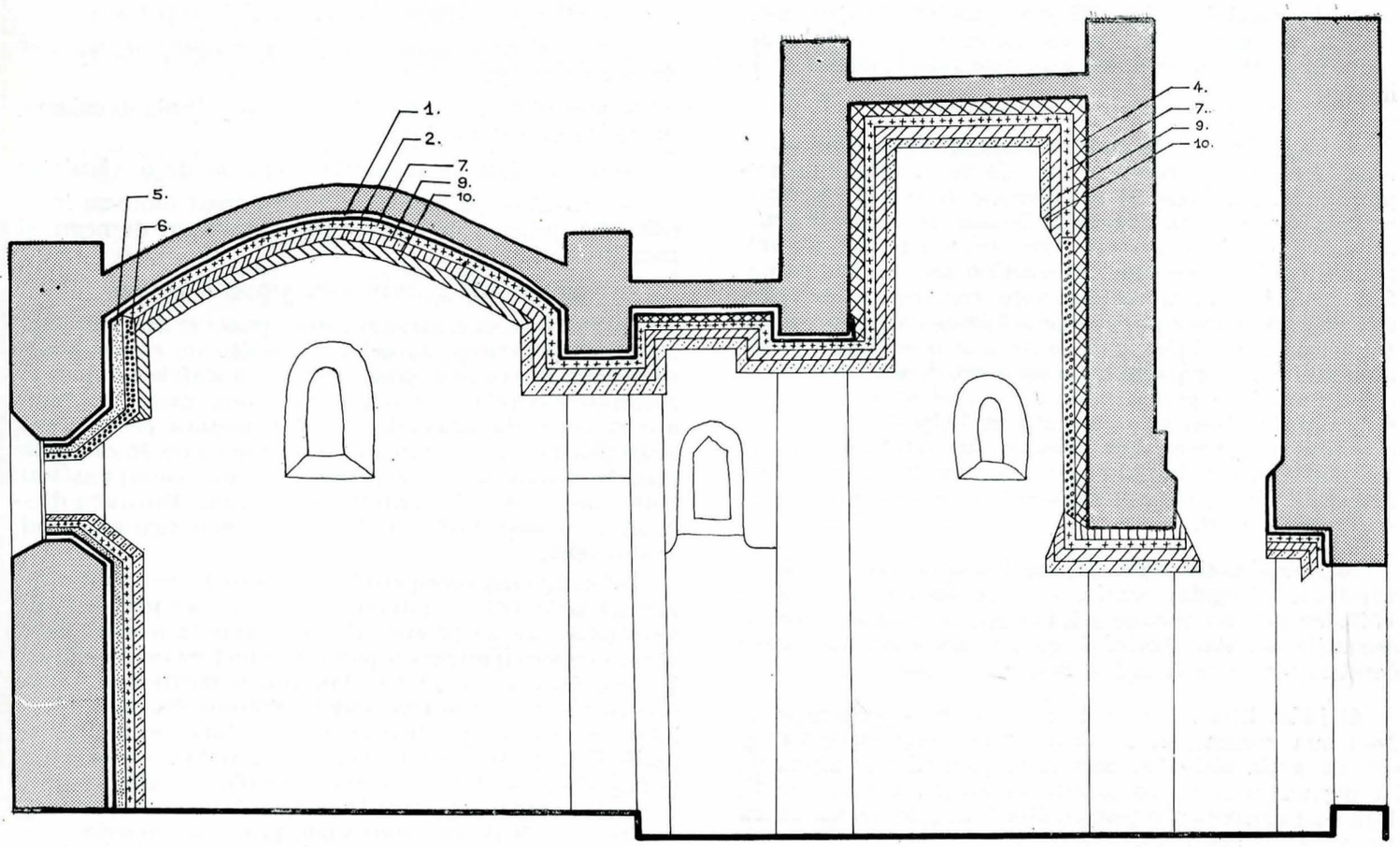

secțiune longitudinală.

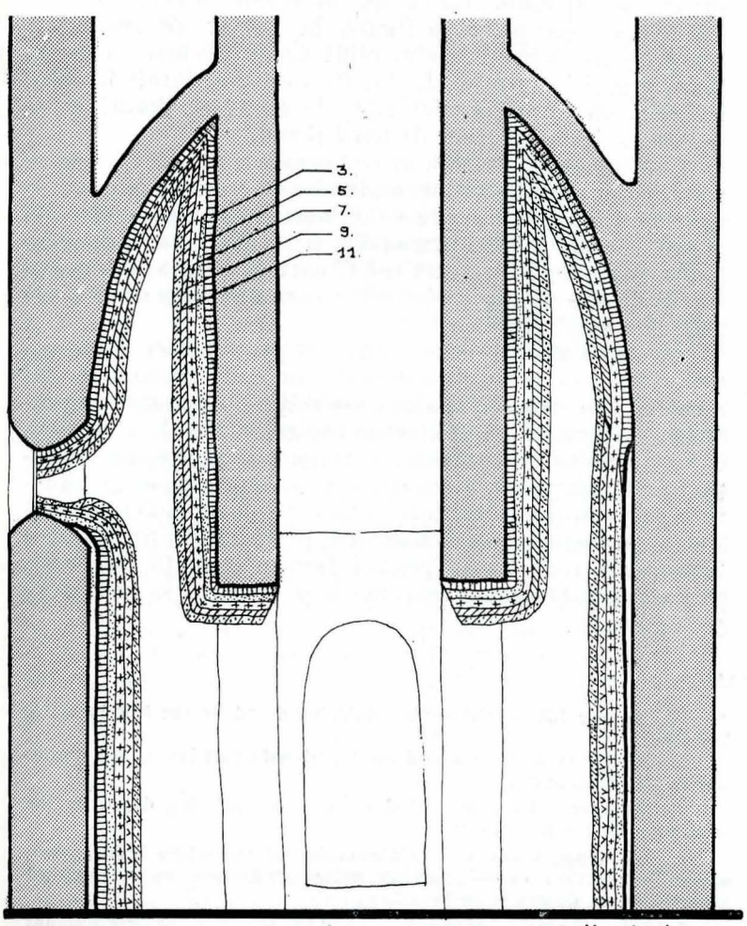

BOLTA ÎNALTĂ SI TURNUL—
CLOPOTNIȚĂ.

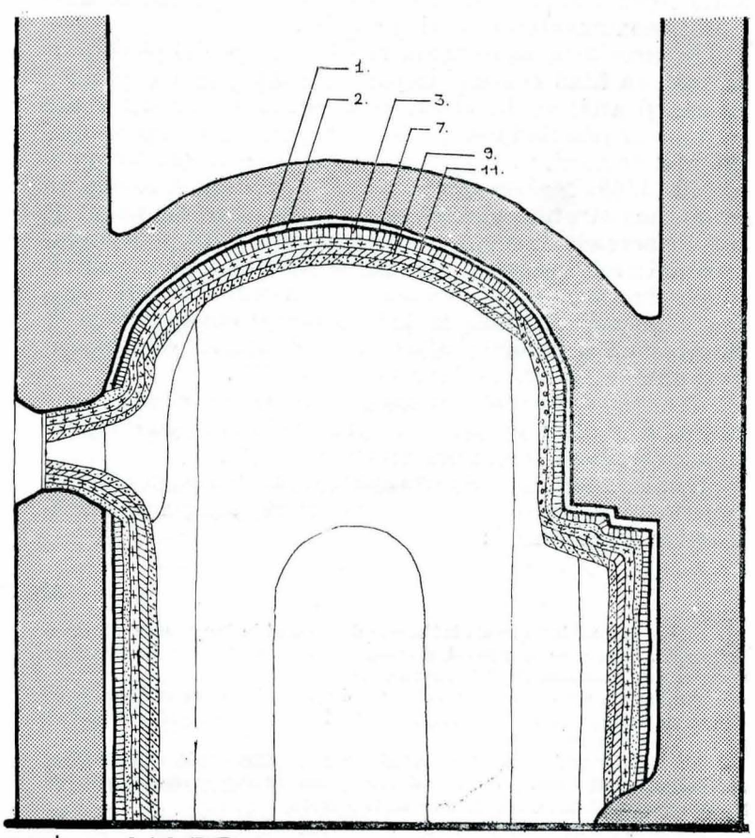

BOLTA JOASĂ.

secțiuni transversale — NAOS

https://biblioteca-digitala.ro

prezența prafului de cărămidă în proporție de 23% în amestec cu var și nisip fin. Pelicula de culoare este slab aderentă la intonaco, pe unele suprafețe fiind complet exfoliată.

4) **1743.** Au avut loc noi transformări de arhitectură — deschiderea unei ferestre în zona de sud a naosului corespunzînd bolții joase. S-au efectuat tencuieli de reparație în zonele unde apăruseră lacune profunde în urma decapării în timp a straturilor anterioare de pictură, tencuieli care se continuă cu văruieli pe întreaga suprafață. Tot acum se execută, pe zone restrînse, o nouă pictură datată de inscripțiile de pe stîlpii turnului-clopotniță. Intonacoul acestei picturi are o grosime de 6—8 mm și este un mortar din var și cîlți cu puțin nisip. Stratul de culoare este acoperit de praf și fum cu un început de exfoliere. Suprafața picturii este afectată în bolți de condens și prezintă în anumite zone depuneri de săruri și apariția atacului biologic. Pe fața estică a turnului pictura este executată direct, pe o văruială subțire ce acoperă tabloul votiv de la 1408.

5) **Aproximativ 1800.** În jurul acestei date are loc o văruire a întregului interior cu excepția picturilor de la 1743. Pe această văruire s-a aplicat, în anumite zone, o decorație pictată, stratul de culoare are o grosime considerabilă, dar este friabil și foarte slab aderent.

6) **1848.** Ultimul strat de pictură are o preparație de 2—3 mm grosime, compusă dintr-un amestec de var și cîlți cu puțin nisip fin. Suprafața picturii este afumată, iar pigmentul este slab aderent la suport. Tot la această dată s-au efectuat și repictări, direct în culoare, ale unora din scenele de la 1743.

7) **Secolele XIX—XX.** Recente văruieli și zugrăveli care au acoperit întreaga suprafață, cu excepția picturilor de la 1743 și a celor de la 1848.

Pe baza acestui calendar și a releveului general al sondajelor, am realizat cîteva secțiuni caracteristice, ce reprezintă repartizarea și întinderea diferitelor picturi în interiorul monumentului (vezi planșele).

În cercetările noastre am urmărit în special pictura de la 1313 ca fiind cea mai importantă din punct de vedere istoric și artistic. În altar, acest strat a acoperit toată încăperea, păstrîndu-se pînă în prezent cu excepția timpanului de nord, de unde s-a pierdut în decursul timpului.

La 1743 această parte a fost tencuită și acoperită cu un nou strat de pictură ce s-a întins și pe timpanul de est. Pe peretele de sud, peste pictura de la 1313, s-au suprapus mai multe văruieli, una dintre acestea fiind decorată, în jur de 1800, cu un ornament ce încadrează fereastra. Peste ultima văruială, la 1848 apare o nouă pictură ce se continuă și pe bolta altarului, tot atunci efectuîndu-se și unele repictări ale figurilor de la 1743.

Tencuiala originală, primul strat de la zidărie, este prezentă în altar pe fiecare latură, inclusiv în glaful ferestrelor, certificînd vechimea acestora.

O microsecțiune obținută dintr-o prelevare, din partea superioară a ferestrei de est, ne oferă imaginea următoarelor suprapuneri:

— mortar de zidărie din var cu nisip nesortat;

— stratul de tencuială originală, acoperit de un glet de var cu nisip;

— stratul de la 1313 cu intonaco și pelicula de culoare, un negru erodat parțial;

— o tencuială de reparație acoperită de o văruială;

— stratul de pictură de la 1743 format dintr-un intonaco și o peliculă de culoare cu suprapuneri de negru și roșu discontinuu;

— repictarea de la 1848, ocru acoperit de fum.

În bolta joasă a naosului, suprapunerile de picturi nu au rezistat în timp, datorită umidității de condens mai accentuat în această zonă. Totuși, sondajele au pus în evidență continuitatea din altar, peste arcul triumfal, atît a tencuielii originale, cît și a picturii de la 1313, acoperită ulterior cu pictura de la 1408 care se continuă pînă la pardoseală. Pe pereții laterali, corespunzători bolții joase, se află pictura de la 1743. Fereastra deschisă la aceeași dată a fost decorată mai tîrziu în jurul anului 1800.

În naos, zona corespunzătoare bolții înalte, stratul de pictură de la 1313 se întinde pe peretele sud pînă la baza ferestrelor, iar pe peretele de nord pînă la aceeași înălțime. Limita superioară a picturii se încheie cu un chenar iar marginea tencuielii este finisată, elemente care arată clar că pictura nu se continuă în înălțime deasupra nivelului amintit. Pe peretele de vest, pictura de la 1313 se desfășoară și în spatele turnului interior. Considerînd și faptul că pe fața vestică a turnului se află tabloul votiv de la 1408, am situat la această dată construirea lui.

Pe peretele de est, spre navă, în partea superioară a arcului-dublou, a fost descoperită pictura de la 1313,

Pictura de la 1408 a fost executată în continuarea celei de la 1313, pe bolta înaltă, peretele de est și pe fața de est a turnului. La 1743, în afara reparațiilor și a văruielilor s-a pictat o figură în colțul de sud-est și s-a repictat tabloul votiv, reluîndu-se vechea iconografie și textul inscripției. În jur de 1800 s-a văruit întregul interior, cu excepția picturilor de la 1743, decorîndu-se partea de jos a pereților de nord și sud.

Continuarea lucrărilor de restaurare și punere în valoare a picturilor de la Streisîngeorgiu ne va permite completarea datelor culese pînă în prezent. Succesiunea operațiilor din cadrul acestor lucrări urmează a fi stabilită pe baza volumului mare de cunoștințe referitoare la istoria, tehnica și starea de conservare a picturilor, acumulate cu ocazia cercetărilor stratigrafice.

În etapa imediat următoare am prevăzut desfășurarea unor studii ce privesc problemele de conservare a monumentului, în special situația umidității și a poluării atmosferice. În paralel se vor efectua probe de consolidare a peliculei de culoare, curățare, extragere a picturilor suprapuse, de înlăturare a sărurilor și a depunerilor carbonatate, precum și neutralizarea atacului biologic. După rezolvarea problemelor de conservare și stabilire prin probe a metodologiei de lucru, pentru fiecare operație în parte, se va putea trece la restaurarea și punerea în valoare a picturilor.

ABSTRACT

One of the earliest murals is the one discovered in the church at Streisîngeorgiu. Before the mentioned, discovery it was known that there existed more recent paintings in this monument.

The beginnings of the preservation and restoration work and the showing to advantage of the paintings required a thorough and systematic study of the mural stratigraphy.

The stratigraphic research revealed a general vision of the chronological succession, of the distribution and the extent of the various layers of painting, as well as certain intermediate phases.

The most important events in the history of the decorating of the monument are the following:

1. Before the year 1313 — a layer of plaster was laid direct on the masonry. The presence of patina and of certain incised signs alows us to believe that this plaster was applied approximately one century before the first painting;

2. The year 1313 — the earliest painting dated by the inscription in the altar;

3. The year 1408 — the second painting dated by an inscription repainted in the 18 th cent.;

4. The year 1443 — on limited areas a new painting dated by the inscription in the bell-tower;

5. 1800 (approximatily) — whitewashing of the whole inside space, except for the 1743 painting; on this whitewash decorations were applied around certain details of architecture;

6. 1848 — the last layer of painting and the repainting of certain scenes of the 1743 painting;

In the very next stage, on the basis of findings, studies and works will be performed in stages, regarding the preservation, restoration and showing to advantage of the murals in this important Romanian monument.

https://biblioteca-digitala.ro